

pom. ev. č. 9

ŽELINSKÝ OLTÁŘ SV. BARBORY

PREDELA

Autor: Neznámý mistr po r. 1500 (okruh mistra IW)

Technika: Tempera na dřevěné desce

Rozměry: výška predely 65 cm

horní šíře 167 cm

dolní šíře 144 cm

Majitel: Městské museum Kadaň

Investor:

Restaurátor: H. Drhlíková

Restaurováno 1975/76

Popis díla:

Želinský oltář svaté Barbory je šestidílný s dvěma oboustranně malovanými pohyblivými a s dvěma po jedné straně malovanými pevnými křídly, s predelou a sochou svaté Barbory uprostřed. Predela pochází z farního kostela sv. Vavřince v Želině u Kadaně (původní proveniencie oltáře není známa). Na predele jsou zobrazeny postavy tří světic. Svatá Anna Samotřetí zaujímá střed predely na celou výšku formátu. Po její pravici je zobrazena postava svaté Otilie, po levici postava svaté Markéty.

- Celý obraz je malován na ilusivním pozadí noci s hvězdami.
- Sv. Anna drží na své pravici P. Marii s Ježíškem, kterému levou rukou podává granátové jablko. Celá postava je zahalena v plášť, který je na prsou světice spjat stříbrnou sponou. Svatozář kolem hlavy sv. Anny je přemalována olejovou žlutou barvou. Spona a rukávy jsou ponechány stříbrné. (Stříbro je překryto zlatým lakem). Roucho sv. Anny má svrchu červenou, zevnitř zelenou barvu.

Postava P. Marie je značně zmenšena. Na její hlavě spočívá koruna obkroužená svatozáří. Je prostovlasá, vlasy jí splývají podél celého roucha.

Na svém klíně přidržuje lehce Ježíška, který vztahuje ruce ke granátovému jablku.

Roucho P. Marie je v barvě žluté, zelené a bílé.

- Svatá Otilie po pravici svaté Anny je postava velice dekorativní. Její řádové roucha vytváří záhyby, které velkoryse malovány splývají k spodnímu okraji predely.

Celá postava je zahalena, hlava obklopena svatozáří. Obličej má výraz pohody a klidu, - mírně sklopené oči pohlížejí na knihu, kterou drží v levé ruce a pravou lehce přidržuje.

Na knize je zobrazen symbol svaté Otilie - oči.

Roucho má barvu šedou, červenou a bílou. Kniha je zelená.

- Svatá Markéta je po levici svaté Anny.

Vlasy jí splývají podél celé figury do rohu predely a tím opticky harmonují s protější stranou - rouchem sv. Otilie. Kolem hlavy svaté Markéty je svatozář, na její hlavě koruna.

Svatá Markéta má mladistvou, něžnou tvář. Postava této světice nepůsobí monumentálně, ale velice intimně a něžně v celé kompozici. Přes rameno má pře-

hozený plášť vybíhající za jejími zády pod levou ruku, levice drží knihu s ležícím drakem. Pravá ruka přidržuje kříž.

Roucho světice je v barvě červené, zelené a v několika odstínech hnědé. Lem šatů je stříbrný.

Veselé barevné ladění celé predely je velice nezvyklé.

Stav před opravou:

Predela je sestavena z šesti částí.

- Přední malovaná deska
- Zadní deska stejného formátu
- Predela je uzavřena v horní i spodní části jednoduše upravenými deskami. Desky jsou nasouvací a po celém obvodu predely přitaženy dřevěnými čepy.
- Bočnice predely jsou půlkruhovitě vyříznuté a jejich plocha je složena z mnoha prkének těsně k sobě sesazených. Jsou rovněž připevněna dřevěnými čepy.

Čepy držící predelu pohromadě jsou značně poškozeny

- zčásti mechanicky, zčásti jsou napadeny červotočem.

Jednotlivé desky k sobě nedoléhají - tvoří spáry.

- Přední malovaná deska na predele je reaktivně nejzachovalejší. Červotočem je napadena do nevelké hloubky po celé délce při spodním okraji. Vlivem teplotních změn došlo k uvolnění čepů ve střední části desky a k jejímu mírnému vydutí a tím i k drobnému poškození polychromie ve výši hlav světic. Barevná vrstva je uvolněná od podkladu v drobných puchýřcích a stříškách.

Celá plocha desky je silně zaprášená, pokapaná voskem a na některých místech postříkaná vápnem.

Lak je značně ztmavlý, kresba při spodním okraji predely téměř nečitelná.

- Celé pozadí malované desky představující nebe je přemalováno. Hvězdy na pozadí (plastické, původně přilepené) jsou z velké části odpadlé - domalované nebo pouze ve fragmentech.
- Zadní stěnu predely tvoří deska stejných rozměrů jako přední - malovaná.
Je silně napadena červotočem po celé délce spodního okraje. Dřevo desky je přeschlé a téměř šedé.
- Horní deska uzavírající predelu je do poloviny rozštěpena při okraji.

Svrchní část desky, která není překryta oltářem po jeho nasazení, je přemalována hnědou olejovou barvou. Přesahující okraje, které tvoří ozdobný rám malované desce, jsou rovněž přemalované.

- Spodní deska tvořící dno predely je na několika místech rozštěpena (v místech, kde tvoří lem malované desky). Celá deska má téměř houbovitý charakter ! Rohy desky jsou zcela rozrušeny červotočem. Přecházející okraje jsou přemalovány olejovou barvou.

- Bočnice predely jsou poškozeny mechanicky, většina prkének je rozštěpena po celé délce a uvolněna z čepů.

Obě bočnice jsou napadeny červotočem.

Vše je přemalováno olejovou barvou.

Bočnice jsou zpevněny zevnitř pruhem vlepeného plát-na, které je již dnes zpuchřelé a neplní svou funkci.

Svatá Anna

Svatozář světice je přemalována okrovou olejovou barvou. Plátěné přelepy puklin a suků jsou patrné i pod vrstvou šepu a přemaleb.

Stříbro na sponě a rukávcích je mechanicky poškozeno. Roucho nad levou rukou je spolu s pozadím poka-

páno voskem a vápnem.

Postava P. Marie s Ježíškem a draperie jejího šatu je pod nánosem laku a prachu nečitelná.

V levé části pláště P. Marie jsou nezabroušené, povrch přesahující tmely.

Svatá Otilie

Svatozář kolem hlavy světice je přemalována okrovou olejovou barvou. Obličej světice je mechanicky porušen v partii nosu.

Malba draperie je i s podkladem rozpraskanána nepatrné krakely.

Zřetelné jsou přeplepy suků ve svatozáři a v rouchu nad pravou rukou. Při spodním okraji desky je polychromie poškozena odprýskáním a mechanickým poškozením.

Na této straně desky jsou zřetelná léta ve dřevě, která ovlivňují charakter celé malby. Vrstva šepsu v podkladu je nepatrná.

V pravé části roucha svaté Otilie je ponechána stopa po suku, která je přemalována původní polychromií, aniž byla tmelena.

Svatá Markéta

Svatozář je přemalována okrovou olejovou barvou, koruna na hlavě světice je vynechána.

Obličej je poškozen mechanicky v partii nosu.

Stříbro na kříži je původní, značně zčernalé a odprýskané. Stříbro na rukávci je poškozené. Celá draperie je ztmavlá pod nánosem laku, kresba je nečitelná.

Predela je lemována 4 cm silným červeným pruhem, který je přemalován (včetně bočnic) olejovou barvou. Tato olejová barva stéká v praménkách po původní polychromii, - zasaženo je i roucho sv. Markéty.

Navrhovaný postup restaurace:

- fotodokumentace stavu před opravou
- průzkum v rasantním UV a INFRA osvětlení
- odebrání vzorků pro mikronábrusy polychromie a jejich průzkum
- upevnění polychromie (vosk s damarou, infralampou)
- demontáž predely
- petrifikace solakrylovou pryskyřicí - horní, spodní deska a bočnice
- sondy v lakové vrstvě
- sejmutí přemaleb v pozadí
- ztenčení ztmavlé lakové vrstvy
- odstranění ostatních přemaleb
- dodatečná petrifikace celé predely voskem, damarou za pomoci infralamp (s přidáním látky proti červotoči)
- montáž
- vytmelení
- retuš
- přelakování
- dokumentace.

Postup restaurace:

- Na pořízených roentgenových snímcích je patrný okraj přemalby ve svatozářích. Přemalbu je možno odlišit podle hrubého vedení linky - i podle nekrakelované plochy barvy.
Obdobně je tomu i v případě přemalby pozadí.
- Přemalba souvisle překrývá v celé ploše plastické hvězdy na ilusivním pozadí nebe.
- V rasantním světle vystoupila místa s uvolněnou polychromií, - místa s chybějící vrstvou polychromie, nyní přemalovaná, - a nezabroušené tmely.
- UV luminiscence vcelku potvrdila rozsah poškození konstatovaný při průzkumu předcházejícím.

Mikroskopická analýsa složení barevných vrstev:

Při odebírání vzorků polychromie pro mikroskopické průřezy jsem sledovala zastoupení všech problematických míst.

Vzorky byly šetrně odebrány z okrajů poškozených a přemalovaných partií.

Seznam odebraných vzorků (viz foto)

- 1) plášť sv. Markéty - pravý dolní roh
- 2) svatozář sv. Anny (stříbro)
- 3) spona na plášti sv. Anny (stříbro)
- 4) hvězdička - levý dolní roh
- 5) obě bočnice
- 6) pozadí - pravý horní roh
- 7) pozadí - střed predely
- 8) spodní deska - levý okraj
- 9) červený lem predely - levý horní roh

Vzorek modré barvy, kterou je přemalováno pozadí desky, dostal k bližšímu průzkumu docent Zelinger (VŠCHT).

Upevnění polychromie:

- Po odebrání vzorků pro mikroanalýsu bylo nutno neprodleně přikročit k upevnění polychromie. Deska byla vzhledem k přestavbám v Moderní galerii několikrát převezena do různého prostředí bez stálé relativní vlhkosti (hrozilo, že dojde k dalšímu uvolnění polychromie na desce).

- K upevnění jsem zvolila 5 % roztok želatiny ve vodě, vzhledem k odolnosti želatiny vůči organickým rozpouštědlům a potřebě rozsáhlého snímání ztmavlých laků. Takto zajištěná polychromie byla upevněna směsí běleného vosku s damarou v poměru 1,5 : 3 - za pomoci infralamp. Po celkovém upevnění barevných vrstev bylo možno přistoupit k sondáži.

Sondáž:

byla provedena v níže uvedených partiích, jejichž lokalisace je upřesněna fotografií:

- přemalba	- sonda, bočnice predely
- přemalba	- pozadí, pravý roh a střed predely
- přemalba	- lak, levý dolní roh predely
- přemalba	- a/ svatozář P. Marie
	b/ svatozář Sv. Markéta
	c/ svatozář Sv. Otilie
- přemalba	- okraj horní desky
- přemalba	- okraj spodní desky
- přemalba	- svrchní strana horní desky
lak	- drak, Sv. Markéta
lak	- tvář Sv. Otilie
lak	- roucho, Sv. Anna
lak	- roucho, Sv. Markéta

lak - roucho, P. Marie, Ježíšek
lak - kniha Sv. Otilie

Snímání přemaleb:

V první fázi snímání přemaleb jsem sejmula lak a přemalbu v pozadí (nebe a hvězdy).

Tato temperová přemalba byla velice tvrdá a křehká - bylo nutno odstranit ji z 90 % mechanicky. Původní vrstva modrého pigmentu na hnědém podkladě se zachovala pouze ve fragmentech. (Pravděpodobné je, že zvětralý a uvolněný pigment byl před přemalbou nešeterně očištěn a setřen mechanicky).

- Při sondách ve všech svatozářích jsem na stříbro téměř nenarazila. Bylo i s bolusem nešeterně mechanicky setřeno místy až na křídový podklad. Pouze na hrubých plátěných přelepech a při okrajích kresby vlasů a obličeje světic se ve fragmentech zachovalo.
- Hvězdičky na pozadí desky jsou pod modrou přemalbou červené (stejný odstín jako na okrajích predely).
- Staré tmely byly vyňaty.

Na závěr byly odstraněny přemalby z bočnic, horní a spodní desky. Poškozené desky byly sklíženy.

Sondáž přinesla následující poznatky o stavu barevných a lakových vrstev:

- Svrchní lak - olejopryskyřičný,
 rozpustný až směsí cyklohexanonu,
 formamidu a terpentynu v poměru
 4 : 2 : 1

- Přemalba v pozadí - světlemodrý pigment, tempera
(při analýze pojidla reagovaly cukry - doc. Zelin-
ger (VŠCHT),

přemalbu bylo nutno odstranit me-
chanicky.

- Přemalba a/ okraje predely (minium, fermež)

b/ bočnice predely - vrstvy:

křídový podklad

černá temper. barva

fialová olejová barva

červená olejová barva

Olejové barvy rozpustné směsí rozpouštědel
vázaných na parafin.

- Přemalba - svrchní strana horní desky (hnědá emi-
lová barva)

Zředěný odstraňovač starých nátěrů.

- Přemalba - svatozáře-okrová fermežová barva, rozpustná směsí rozpouštědel vázaných na parafin.

Původní tmely - (knihokřídový tmel, hrubě mletá křída)
- vyjmut mechanicky.

Petrifikace

Vzhledem ke značnému poškození bočnic, horní a spodní desky, zvolila jsem petrifikaci solakrylovou pryskyřicí s toluenem v poměru 1 : 6 (až 1 : 1, lokálně, spodní deska, okraje predely).

Do petrifikačního roztoku byl přidán lastanox.

- Přední a zadní desku jsem napustila roztokem pentalidolu, lastanoxu v toluenu. Petrifikace byla provedena pouze voskem s damarou za pomoci infralamp.
- /- Nezdálo se mi vhodné zvyšovat váhu celé predely solakrylovou petrifikací a měnit strukturu malované dřevěné desky, není-li to nezbytně nutné./
- Opětná montáž byla provedena v truhlárně AVU - (s. Starosta). Většina starých dřevěných čepů byla převrtána a nahrazena novými. Chybějící části v bočnicích predely byly nahrazeny novým dřevem (viz fotodokumentace).

Tmelení:

Ke tmelení jsem použila voskokřídový tmel (lokálně s přidáním želatiny). Vzhledem ke struktuře dřeva,

která je po celé ploše zřetelná, použila jsem tmelu jen v nezbytně nutném případě, za cenu přiznání určitých nerovností.

Retuš:

Retuš deskového obrazu byla značně problematická vzhledem k rozsáhlým přemalbám v pozadí a ke stavu mechanického poškození polychromie v těchto místech. Rozhodla jsem se scelit menší defekty napodobivou retuší - velké plochy pak pojednat neutrální retuší.

- K retuši jsem použila akvarelových barev.
- Na závěr byla celá predela přelakována voskopryskyřičnou pastou za pomoci tamponu.

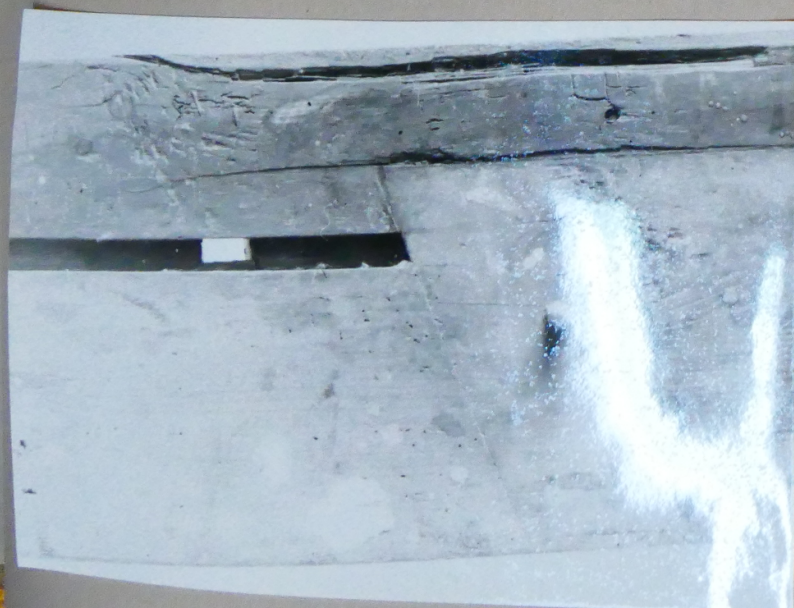
SV ANNA

STÁV PŘED OPRAVOU

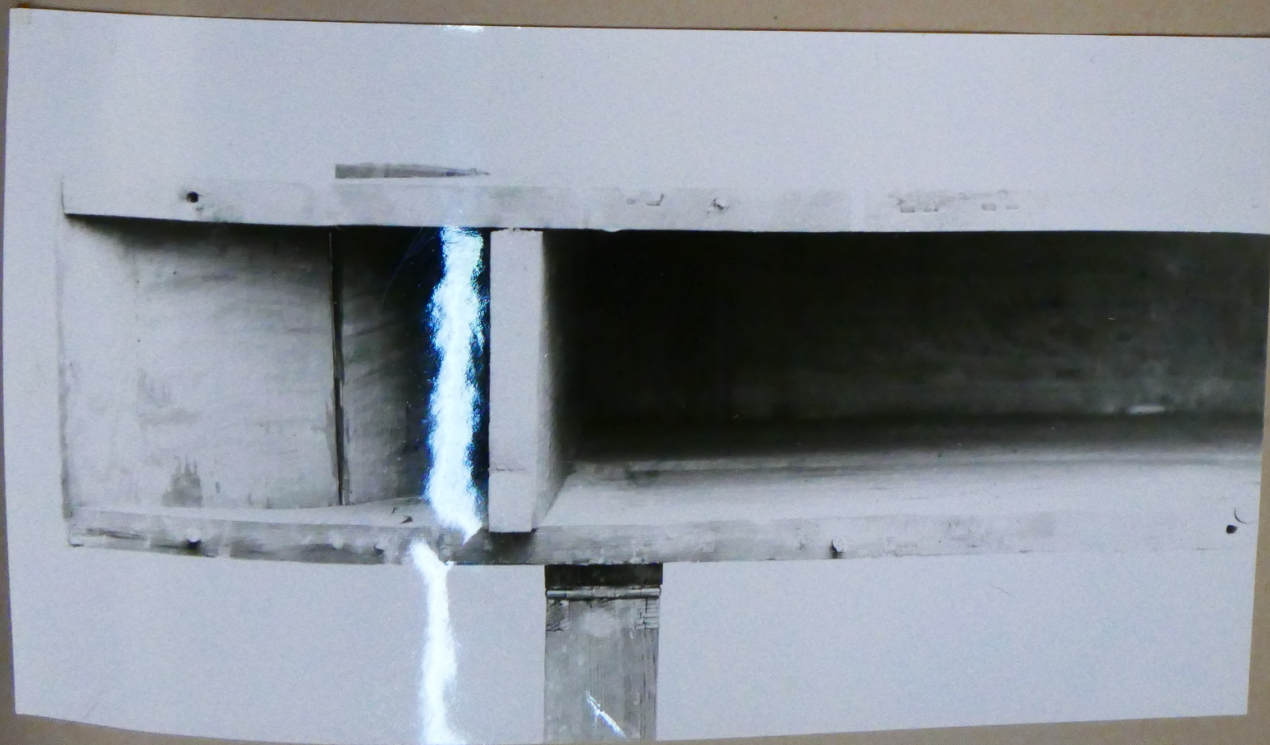
PANNA MARIA

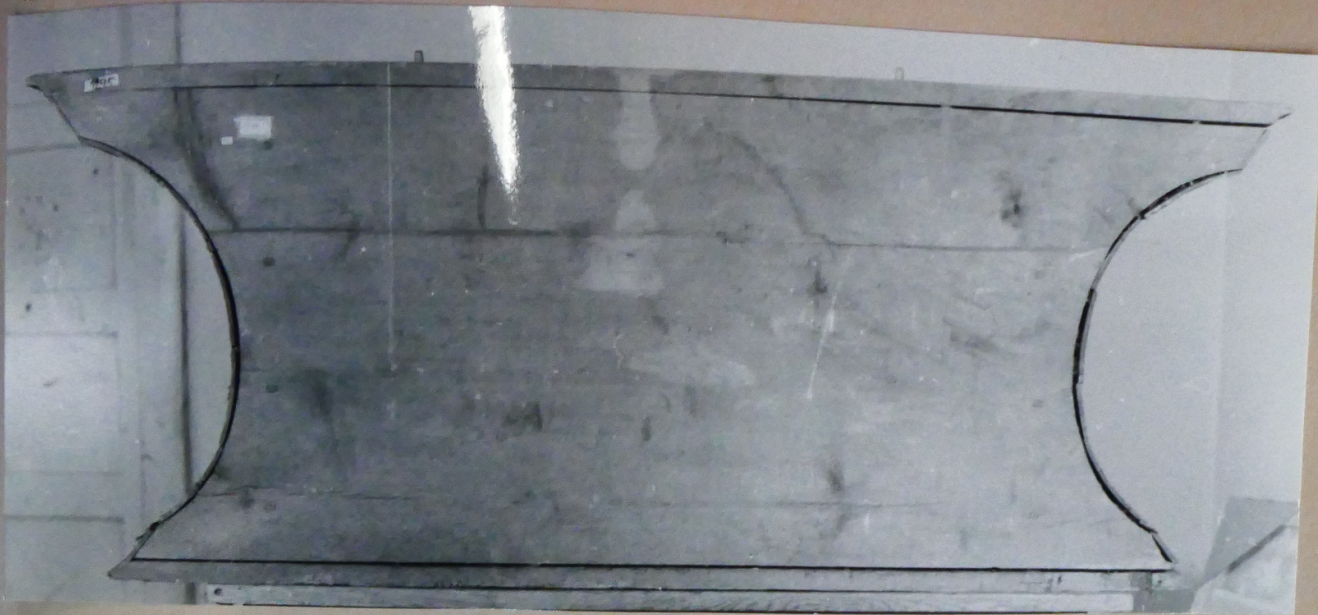
HORNÍ DESKA detail

VNITŘEK PREDELY

ZADNÍ DESKA

BOČNICE

JEŽÍŠEK

SV, OTÍLIE

orek - stříbro

vápno

detail

SV. MARKĚTA

detail • stříbro

detail

zrnavlý lak

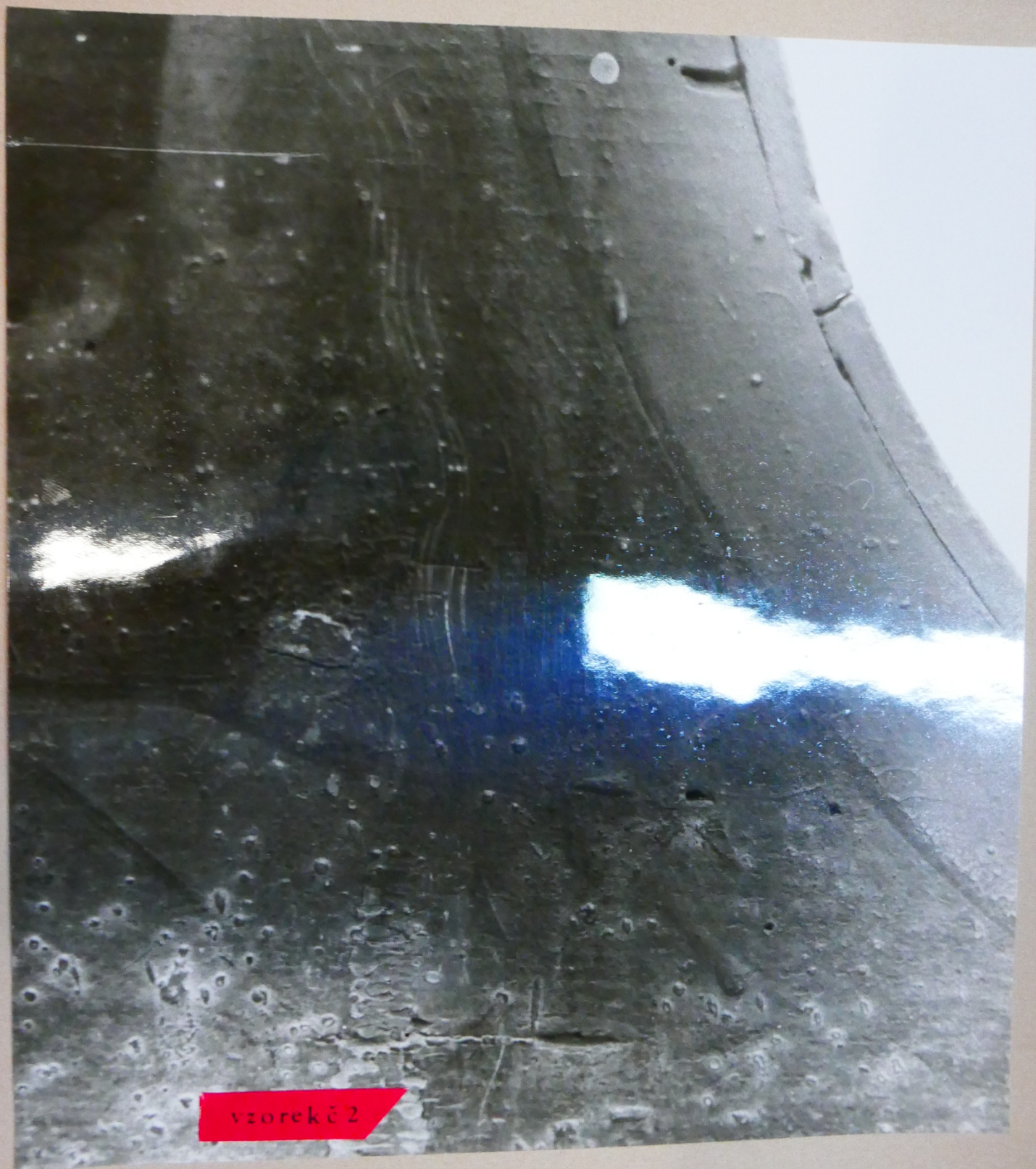

SV. QUILIE

SV.OTILIE

POZADÍ

**OKRAJ
SPODNÍ
DESKY**

sondy

mikroanalýza

bočnice

- 4 olej.
- 3 olej. přemalba
- 2 tempéra
- 1 podklad

pravý dolní roh

- 4 olej. přemalba
- 3 tèmpera
- 2 tempéra
- 1 podklad

be

spona - stříbro

1 podklad . žlutý bolus

2 stříbro

pozadí, nebe

SONDY

